نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره هشتم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳، صفحات ۱۱۵ تا ۱۱۶

سخن سردبیر

در اهمیت فرهنگ خوداتکایی و نفی وابستگی در حوزه سلامت

خداوند تبارک و تعالی در کلام‌الله مجید فرموده است «وَلَنْ يَجْعَلَ اللّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ و خداوند هرگز راهی برای سلطه‌ی کفّار بر مسلمانان قرار نداده است (آیه ۱۴۱ سوره نساء)». برمبنای این اصل که در فقه اسلامی به «قاعده نفی سبیل» مشهور است، قرآن برای تأمین عزت و سربلندی مسلمانان و برتری آنان بر کافران و حفظ و صیانت این موقعیت، مؤمنان را موظف می‌کند تا از هر کاری که موجب سلطه و سیطره کافران گشته و مسلمانان را به وابستگی می‌کشاند دوری کنند. براساس این قاعده فقهی، راه هرنوع نفوذ و سلطه کفار برجوامع اسلامی درحوزه‌های مختلف سیاسی، نظامی،اقتصادی وفرهنگی باید مسدود شود. این قاعده بیانگر دو جنبه ایجابی و سلبی است که جنبه سلبی آن ناظربرنفی سلطه بیگانگان بر مقدرات و سرنوشت سیاسی و اجتماعی مسلمانان و جنبه ایجابی آن بیانگر وظیفه دینی مسلمانان درحفظ استقلال سیاسی و از بین‌بردن زمینه‌های وابستگی است (۱). البتّه رفت و آمد و کسب اطلاع و آموزش دیدن و تبادل فرهنگی و اقتصادی، اگر سبب سلطه کفّار و ذلّت مؤمنان نباشد مانعی ندارد (دانشنامه اسلامی، آیه ۱۴۱ سوره نساء).

طبق اصل ۱۵۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «هرگونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور شود، ممنوع است».

از اصول مبنایی نظام اسلامی در اندیشه و تفکر حضرت امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری، اصل «عزّت‌مندی» نظام اسلامی و اقتدار آن است. از منظر قرآن کریم عزت و برتری، تنها مخصوص خداوند و فرستاده وی و مؤمنان است و وابستگی به کافران و پذیرش سرپرستی آنان موجب ذلّت و عذاب الهی و پذیرفتن ولایت و سرپرستی خداوند و گسستن از ولایت غیر او، سبب عزّت فرد و جامعه می‌شود. امام راحل سیادت کفر و شرک جهانی، بویژه آمریکا را بر جامعه اسلامی حرام دانسته، به‌همین‌دلیل، با صلابتی بی‌نظیر می‌فرمود: «هیهات که امّت محمّد(ص) و سیراب‌شدگان کوثر عاشورا و منتظران وراثت صالحان، به مرگ ذلّت‌بار و به اسارت غرب و شرق تن در دهند و هیهات که خمینی، در برابر تجاوز دیوسیرتان و مشرکان و کافران به حریم قرآن کریم و عترت رسول خدا و امت محمّد(ص) و پیروان ابراهیم حنیف ساکت و آرام بماند و یا نظاره‌گر صحنه‌های ذلّت و حقارت مسلمانان باشد» (۲).

خوداتکایی در حوزه حیاتی و ضروری سلامت، از اهداف آرمانی و تبلور شعار اصلی انقالب اسلامی، یعنی «استقلال» است. با تحلیل وابستگی‌ها در عرصه سلامت و ریشه‌یابی علل و عوامل آن، جنبه‌های فرهنگی در ایجاد وابستگی و ممانعت از خودکفایی، بیش از سایر عوامل تأثیرگذار است. حذف این تهدید مهم با راهبردها و اقدامات احیاء کننده فرهنگی میسر خواهد بود، اگرچه از سایر راهبردها و اقدامات در حوزه‌های حاکمیتی، علمی، پژوهشی، فناوری، قانونی و قضایی، اجتماعی و اقتصادی، و سایر عوامل نباید غافل بود. این نوشته تأملی است بر اهمیت فرهنگ خوداتکایی و نفی وابستگی و فرهنگ‌سازی آن. راهبردهای فرهنگی نیل به خوداتکایی و نفی وابستگی در حوزه سلامت:

- پایبندی به رهنمودهای فرهنگی امام خمینی "ره" و مقام معظم رهبری و بندهای مرتبط فرهنگی در قانون اساسی؛
- اجرای همه‌جانبه سیاست‌های کلی سلامت، ابلاغی مقام معظم رهبری؛
- اولویت دادن به ارتقای سلامت همه جانبه و پیشگیری از عوامل خطر و بیماری‌ها و عوارض آنها؛
- عزم ملی، اراده قوی، همت والا، تعهد، ایمان، اعتقاد به شعارهای اصلی نظام اسلامی و توکل بر خداوند؛
- حکمرانی هوشمند، متعهد و پاسخگو و راسخ، با درک صحیح از آموزه‌های اسلامی و اعتقاد راسخ به وجوب رعایت آنها در اداره جامعه اسلامی (دارای نقش زیربنایی در تحقق راهبرد خودکفایی و نفی وابستگی)
- فرهنگ‌سازی و ترویج تجربیات، دستاوردها و ابتکارات حضور ارزشمند جامعه سلامت در دفاع مقدس.
- تمرکز بر نقش نظام آموزش عالی سلامت در ایجاد و تقویت روحیه خود باوری، خوداتکایی، خلاقیت و نوآوری در جوانان؛
- تحمل مشقّات، حل مشکلات، رفع موانع و تقویت اعتماد به نفس ملی در همه سطوح نیروی انسانی سلامت؛
- ترویج و تحکیم روحیه و رویه مقاومت و فضیلت استقامت در همه شئون نظام سلامت، بویژه در شرایط بحرانی، جنگی، تحریم‌ها و حوادث غیرمترقبه؛
- شفافیت و سالم‌سازی اقتصاد سلامت و رعایت شیوه اقتصاد مقاومتی، بویژه اهتمام به راهبردهای مهمی نظیر بهره‌وری، هزینه‌اثربخشی؛

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]

- پاسخگویی اجتماعی؛
- اجتناب از مصرف‌گرایی غیرضروری در استفاده از کالاها و خدمات سلامت و داروها، منع اسراف و نکوهش تجمل‌گرایی، پیشگیری و کنترل تقاضاهای القایی و اهتمام به اصلاح تقاضاهای عمومی به کالاها و خدماتی که ضروری نبوده و گاهی سلامت را به خطر می‌اندازند؛
- مبارزه قاطع و هوشمندانه با فساد و هر نوع سوء استفاده در حوزه سلامت؛
- تقویت، توانمندی‌ها، ابتکارات، دستاوردها و بازدهی نیروی کار حوزه سلامت؛

حوزه‌های راهبردی علمی، پژوهشی و فناوری و نوآوری سلامت، جامع‌ترین منظومه و سرنوشت‌سازترین زمینه احراز خودکفایی و نفی وابستگی را برعهده دارند. استادان و مدیران و سایر کنشگران علم و فناوری و سلامت، صحنه‌گردانان همیشه حاضر در میادین خودکفایی هستند. این مجموعه عظیم چنانچه از دانش، نگرش و مهارت‌های خودکفایی و نفی وابستگی برخوردار باشند و الزامات و اولویت‌ها را بشناسند و نسبت به آن التزام اخلاقی، علمی و عملی داشته باشند، مبارک‌ترین اتفاقات در سطح ملی رقم خواهد خورد. نگاه علمی، تخصصی و فناورانه و رویکرد سلامت‌محور و جامعه‌نگر به نیازهای سلامت همه جانبه (جسمانی، معنوی، روانی و اجتماعی) جامعه و آحاد آن، راهگشای همه مشکلات و تدبیرکننده همه اولویت‌ها و ضرورت‌ها خواهد بود. تحقق و پایبندی همه‌جانبه به سیاست‌های کلی سلامت ابلاغی مقام معظم رهبری در رکن ارتقاء نظام‌های انتخاب، تعلیم و تربیت و ارزشیابی استادان، دانشجویان و مدیران و سایر ظرفیت‌های مهم‌ترین سند علمی و فرهنگی و ارزشی حوزه سلامت، علاج نهایی رفع زنگارهای وابستگی و قطع ریشه‌های آن و نیز بارور نمودن ظرفیت‌های عظیم نخبگان و خلاقان و بن‌بست‌شکنان سلامت است.

حکمرانی هوشمند در حوزه سلامت و بسیاری از نقش‌ها و مسئولیت‌های حاکمان و مدیران راهبردی سلامت، به ویژه سیاست‌گذاران، سرنوشت‌ساز است. این نقش حساس در سایر ارکان قابل تأمین نبوده و غفلت‌های آن نیز به سهولت قابل جبران نمی‌باشد. در اقدامات علاج‌جویانه فرهنگی برای نفی وابستگی‌ها در حوزه سلامت، شناسایی و تأمین نیازها و آموزه‌ها و احکام و محتوای مناسب برای سیاست‌گذاران و مسئولان راهبردی و ارشد سلامت، اولویّت و اهمیت ویژه دارد.

ارتقای فرهنگ و سواد سلامت عمومی، اکسیر حیات‌بخشی است که غفلت از آن ظلم و جفای جبران‌ناپذیر به آحاد یک ملّت است. بزرگترین زمینه‌های وابستگی و ریشه‌های آن در یک جامعه، سوءاستفاده سلطه‌گران از غفلت‌های مدیران و سیاست‌گذاران فرهنگی، ضعف‌های فرهنگی و سواد سلامت در یک جامعه است.

تقاضای اجتماعی برای کالاهای وارداتی و نیازهای کاذب و غیرضروری، جامع‌ترین زمینه تداوم وابستگی به کالاها ، فناوری‌ها، داروها، مواد اولیه و ثانویه و همه مصادیق وابستگی به کالاها، فناوری‌ها، مواد اولیه و ثانویه و همه مصادیق وابستگی آفرین در حوزه سلامت و تأخیر خودکفایی و ظهور خلاقیت‌ها و ابتکارات مجموعه توانمند انسانی این حوزه است.

بازگشت به فرهنگاسلامی ایرانی، و پایبندی عملی به آیات و احکام الهی و التزام عملی به اخلاقیات اسلامی و بومی ، اولین و آخرین راه علاج همیشگی نفی وابستگی و تحقق خوداتکایی در همه نیازهای جامعه اسلامی و بویژه حوزه مهم و حیاتی و ضروری سلامت است.

نتیجه‌گیری

سلطه علمی، اقتصادی و فرهنگی سلطه‌گران در همه عرصه‌های جامعه اسلامی ویرانگر و مخرب است؛ اما در عرصه سلامت نابودکننده و مرگبار است و استقلال و استیلای علمی، فرهنگی، فناوری، حرفه‌ای، اقتصادی و ... در همه عرصه‌های جامعه اسلامی ضروری و واجب؛ اما در حوزه سلامت، حیاتی و اجتناب‌ناپذیر است. نویسنده به اعتبار مشاهده چندین دهه از تلاش‌ها و دستاوردهای خودکفایانه در حوزه سلامت، از قبل از انقلاب تا زمان حاضر، معتقد است، وابستگی در مقدّرات سلامت جامعه اسلامی و انقلابی کشور، ناروا و مخرب است و استقلال کامل و همه‌جانبه و تمام عیار علمی و سرآمدی و مرجعیّت در تمام شئون سلامت، واجب عینی است. رویکرد خودکفایان نافی داشتن ارتباط عزت‌مند با سایر ملل نیست تعاملات بین‌المللی عزتمند دوسویه و برای همه ملل سودمند و مفید است.

منابع

1. Zare'ee B, Zaynivand A, Muhammadi K. The Rule of "Nafye Sabil" [i.e. to prevent the Islamic society to be dominated by non-Muslims] in Islamic Thought and Foreign Policy of Islamic Republic of Iran. Scientific Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies 2014; 11(36): 167-182. [In Persian]
2. Khomeini R. Sahifeh Nour. Tehran: Islamic Revolution Document Center; 1990. Vol. 2 p. 113. [In Persian]

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-22]